

“Mümin erkeklere söyle, gözlerini (bakmak haram olandan) çeksinler, ferclerini korusunlar. Bu, onlar için en temiz bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır...”

(Nur, 24/30, 31)

I- KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİNDE ÂDÂB

1. Kadın-Erkek İlişkilerinde Esas Olan Ayetler ve İlgili Kavramlar

Yüce dinimiz İslam'da tüm emir ve yasaklar, yapılan düzenlemeler insanların özellikle Müslümanların bireysel ve sosyal hayatlarını kolaylaştırmak, dünya ve ahrette mutlu ve bahtiyar etmek içindir.

Hiçbir emir ve yasak yoktur ki, insanlığın yararına olmasın! Bazıları ferdin şahsı için faydalı olsa bile toplumun zararına olduğu için yasak edilmiştir. Hele bazıları da vardır ki, biz görünüşüne bakarak onlarda fayda veya zarar keşfetmişizdir; halbuki Allah Teâlâ: *“Umulur ki hoşunuza gitmeyen şey sizler için daha hayırlıdır. Yine sevdiğiniz şey de sizin için şer olabilir. Allah her şeyi daha iyi bilir. Siz bilemezsiniz”*¹ âyet-i kerîmesi ile neyin faydalı, neyin de zararlı olacağı konusunda insanların bazan yanılabilceğini; hayır olanı şer, zararlı olanı da hayırlı olarak nitelendirebileceğine dikkatleri çekmiştir. Başka bir âyette de, insanların bu yanılmaları neticesinde *“Kendi kendilerine (bilerek veya bilmeden) zulüm edebileceklerini”*² açıklamıştır.

Bu nedenlerle Allah (cc), her konuda olduğu gibi kadın-erkek ilişkilerinde de bir takım düzenlemeler getirmiştir. Kur'ân'da bununla ilgili belli ölçü ve kurallara dikkat çeken âyetlere yer verilmiştir. Bu cümleden olarak, birçok gencin ve ahlâksız evlilerin problem hâline getirdikleri evlilik dışı ilişkilere İslam, aşırı ve kötü bir tatmin

¹ Bakara, 2/216.

² *“Allah insanlara asla zulüm etmez; fakat insanlar kendilerine zulmediyorlar. “ (Yunus, 10/44.*

yolu olarak karşı çıkmış, gayr-ı meşrû tatmin yollarını kapatmıştır. Hatta çevresinde dolaşmayı bile uygun görmemiş, yasaklamıştır:

وَلَا تَقْرُبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ

“Fuhşun açığına da gizlisine de yaklaşmayın!”³

Burada ‘fevahiş’ten maksat, aşırılıklar; özellikle de zina ve ona götüren yollardır. Zira zina, haksız yere adam öldürme ve şirk gibi büyük günahlardandır.

وَلَا تَقْرُبُوا الزَّيْنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

“Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o bir aşırılıktır, kötü bir tatmin yoludur.”⁴

Zamanımızın en büyük ahlâk buhrânını meydana getirmesine ve de tüm çıplaklığıyla gözönünde olmasına rağmen, materyalist düşüncenin tutsağı olan asrımızın insanı, kadın-erkek ilişkilerinde sınırsız ve kuralsız serbestliği çözüm yolu olarak tercih etmiş, cinsel duygu ve bu duyguların vücuda getirdiği bunalımların ancak bu yolla teskin edilebileceğine inanmıştır. Hâlbuki Yüce dinimiz İslam, bunun tam aksini benimsemiş, kadın-erkek münâsebetlerinde sınırsız ve kuralsız bir serbestliğin çözüm yolu olmadığını; aksine, psikologların da kabul etmek zorunda kaldıkları gibi, kadın-erkek arasında, kanunsuz ve sınırsız serbestliğin, cinsel arzuları söndürmesi yerine daha fazla alevlendireceğini kabul etmiştir.⁵ Zamanımızda da görüldüğü üzere sosyal hayatta tedavisi mümkün olmayan yaraların ekserisi bu ilişkilerde sınır ve kural tanımamanın neticesidir.

Binaenaleyh, geçmişi ve geleceği en iyi bilen Allah Teâlâ, bu vahim sonuçlara müncer/sürükleyen serbestliğe tedbir gayesiyle, insanlık için seçmiş olduğu bu dinde, kadın-erkek ilişkilerinde serbestlikte sınır ve kural tanımama prensibini yasaklamıştır. Onun yerine âdil, aklen ma’kûl, ölçü ve kaidelerle insanlık âlemini huzura kavuşturacak esaslar koymuştur. Sosyal nizamın en büyük yıkımcısı olan zina ve fuhşu önlemek için “Zinaya yaklaşmayınız. Çünkü o aşırılık ve kötü bir yoldur”⁶ âyeti ile zinaya yaklaştıracak mâhiyetteki davranış ve münasebetleri de yasaklamıştır. Kadın ve erkek olarak,

³ En’am, 6/151.

⁴ İsrâ, 17/32.

⁵ Muhammed Kutub, *İslam ve Materyalizme Göre İnsan*, Trc. Kemal Sandıkçı ve Mehmed Âkif Aydın, Şamil Yayınevi, s. 460.

⁶ İsrâ, 17/ 32.

birbileriyle olan yakınlıklarına göre mahrem (birbirleriyle evlenmeleri yasak) olanlar, mahrem olmayanlar ve bunların mahremiyet dereceleri ile ilgili birtakım esaslar te'sis etmiş, bu esaslara bağlı olarak da kadın-erkek münâsebetlerini düzenlemiştir. Hatta bütün insanlar için vücudun bazı bölümleri, cinsî temayüllere müncer olması sebebiyle avret; hayâ duygusu sebebiyle insanın örtmesi gerekli olan yer ve hâlleri⁷ kabul edilmiş; oraların kapatılması ve bakılmaması esası ile de her türlü fenalığın kaynağından kurtulması arzulanmıştır.

Şimdi biz bu bölümde, kadın-erkek ilişkilerinde esas teşkil edecek olan bazı hüküm ve ölçüleri tespitten hareket ederek Kur'an-ı Kerim'de işaret edilen muâşeret esaslarını belirlemeye çalışacağız. Şüphesiz tevfik Allah'tandır.

a. Anahtar Kelime ve Deyimler

a1. "Avret"

Avret kelimesi, Arapça'da eksiklik, noksanlık, kusur; avert, edep yeri, avert mahalli; zayıflık, açık; korkulacak ve zarar gelebilecek durum; açılıp görünen şey anlamındadır.

Râğıb'a göre avret, açıklığından dolayı utanmak anlamında olup, insanın avret mahalline benzetme olarak kullanılmaktadır. Yani insanın utanma duygusu ve inancı gereği örtme ihtiyacı duyarak sakınıp muhafaza etmesi gereken yerleri anlamına gelir.⁸

Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'inde erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı hitap ederek avret yerlerini muhafaza altına alıp bakmalarını buyurmuştur:

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَعْصُوا مِن أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

"Mümin erkeklere söyle, gözlerini (bakmak haram olandan) çeksinler, ferclerini korusunlar. Bu, onlar için en temiz bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır."⁹

قُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَعْصِيْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَطْرُقْنَ بِخُمْرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ

⁷ Râğıb, Müfredât, s. 526.

⁸ Râğıb, Müfredât, s. 528; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II/566.

⁹ Nur, 24/30.

أُنْبَاءٍ أَوْ أَبْنَاءٍ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنزِينَةً وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Mümin kadınlara da söyle: gözlerini (bakmak haram olandan) çeksinler, ferçlerini korusunlar, ziynetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar. Ziynetlerini kocaları, babaları, kayınbabaları, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, köle ve cariyeleri, yaşlılıktan ötürü kadınlara hiç ilgisi kalmamış ve yönlendirilmeye muhtaç erkekler ve kadınların cinselliğine henüz akli ermeyen çocuklardan başkasının yanında açmasınlar. Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey inananlar! Hepiniz birlikte Allah’a yönelin ki felaha eresiniz.”¹⁰

a2. Ğaddu'l-Besar

“Yağuddu min ebsarihim...” Bu ifade Arapça’da gözü yummak, bakmamak; görünen şeyden gözü çevirmek; bakışlarını geri çekmek, indirmek, kırmak anlamındadır. Bu ifade, iki ayette de başkalarının ferçlerine/genital organlarına ve bakılması yasaklanan diğer avret yerlerine bakmayın; görürseniz gözünüzü derhal çekin, bir rastlantı halinde gördüğünüzde tekrar bakmayın, bakışa bakış eklemeyin, anlamındadır.

a3. “Fürûc”

“Yahfezu fürûcehüm!” Ferc’in çoğuludur. Ferc, bir şeydeki yarık, çatlak; duvardaki yarık, parmak aralarındaki açıklık; çatal bir şeyde tarafların ayrılma noktası, delik; elbisedeki yırtık; insanda bacıkların arası/apış arası, yani bizzat avret mahallidir.¹¹

Bu kelime Kur’an’da erkeklerin ve kadınların avret mahallinden istiare olarak kullanılmıştır. Çünkü Kur’an’da bu yerlerden söz edilirken bu ayette olduğu gibi bazen *ferc*, bazen *sev’e* kelimesinin çoğulu olan *Sev’ât*,¹² bazen de bundan istiâre olarak¹³ *avret* tabirleri kullanılmıştır.¹⁴ Zira açıkça söylenmesi insan tabiatına hoş gelmeyecek veya cinselliği çağrıştırıp zihinlere bulantı verecek kelimeleri ödünç-

¹⁰ Nur, 24/31.

¹¹ Bkz. Rağıb, *Müfredat*, ‘FRC’ mad.

¹² A’raf, 7/20, 22, 26, 27; Tâ Hâ, 20/121.

¹³ A’raf, 7/26.

¹⁴ Bkz. Nur, 24/31, 58; Ahzab, 33/13.

leme yoluyla daha uygun tabirlerle söylemek de Kur'an'ın âdâbından; getirdiği nezaket kurallarındandır.

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere burada *füruc*'dan asıl maksat, kadının ve erkeğin genital organları ile mak'atıdır.

a4. Ferclerin Muhafazası

“Yahfazu!” Maksat, muhafaza altına alsınlar, örtmek suretiyle korusunlar, sağlam örtsünler, başkaları tarafından görülmesine imkân vermesinler; örtmekte dikkatli ve titiz olsunlar; kendiliğinden açılmak veya yürüdükçe görünmek gibi durumlara imkân vermesinler.

Bu ayetteki *“Avret mahallerini muhafaza altına alsınlar”* ifadesi, hep iki şekilde anlaşılmıştır: Birincisi, başkalarının görmesine imkân vermeyecek şekilde örtmek, gizlemek; ikincisi de zinadan korumak.

Ebu'l-Aliye de demiştir ki, Kur'an'da, bu âyetin dışında ferclerin korunmasından bahseden ayetlerin hepsi, fercleri zinadan korumak anlamındadır. Ama sâdece bu ayet bir kimsenin görmesinden korumak manasında indirilmiştir.¹⁵

Rasûlullah (sav)'in şu sözünün de bu kanaati desteklediği kanaatindeyiz: *“Avretini eşinden ve cariyenden başkasına karşı koru!”* demesi üzerine bir sahabi dedi ki: *“Erkek erkekle birlikte bulunursa da mı?”* Rasûlullah: *“Gücün yettiğince başkasının görmemesine özen göster”* buyurdu. Sahabî, *“Yalnız başına olursam da mı?”* deyince Rasûlullah (sav): *“Allah, kendisinden hayâ duymaya daha layıktır.”* cevabını verdi.¹⁶

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا

“...ziynetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar...”

a5. “Ziyet”

Süs, kendisiyle süslenilen şey için genel bir isimdir.¹⁷ Bulunduğu yeri süsleyen, güzelliğe güzellik katan hal, durum; süs ve süs eşyası anlamına gelir. Elbise ve takılara da ziyet denir.¹⁸

¹⁵ İbn Kesir, a.g.e., VI/47.

¹⁶ Bkz. Sâbûnî, *Ravaiu'l-Beyan*, II/143. Hadisi Tabarani tahric etmiştir.

¹⁷ Zebidi, Seyyid Muhammed Murtaza (v.1205/1790), *Tacu'l-Arus*, Mısır, 1306/1888, 'ZYN' mad.

¹⁸ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 'ZYN' mad.; Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîyt*, 'ZYN' mad.

Bu ayetteki ziynetten maksat, kadınların süslandıkları takılar; gerdanlık, küpeler ve bileziklerdir, diyenler olduğu gibi, asıl maksat ziynetlerin bulunduğu yerlerdir de denilmiştir.

Kanaatimizce bu ayette üç defa tekrarlanan ziynetten ilk ikisinden maksat, kadının bedenindeki fitrî bedensel güzelliğidir; yani *sev'at* tabir edilen avret kısımları/fercler hariç, Allah Teâlâ'nın kadında yarattığı vücut güzelliğidir.

ذَلِكَ أَرْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

“Böyle yapmaları (avret mahallerini örtüp, başkalarınınkine de bakmamaları), onlar için nezîh bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır.”

Sosyal ilişkilerdeki ahlak ve âdâba riayette asıl olan, kalp ve zihin temizliğidir. Zihinlerde Allah sevgisi ve Allah korkusu/haşyetullah ile O'na saygının gerektirdiği ahlak ve âdâb ilkelerini koruma ve gözetme duyarlığı yerleşmedikçe kanunlar ve cezalar suç işlemeye belki engel olabilir, fakat günah işlemeye asla mani olamazlar. Ancak haşyetullah sahibi olup imanının gereği kalbi ve zihni temiz olan mü'minler sözleriyle, işleriyle ve davranışlarıyla da temiz kalır ve temiz bir hayat yaşarlar. Kalbi temiz olmayan, fırsat ve imkân buldukça kötülüğe meyleden insanın görünüşte temiz olması ahlâk açısından pek bir şey ifade etmez. Zihni/kalbi arı, duru, pâk olan mü'minlerin kemâl sahibi olabilmeleri için söz, iş ve davranışlarından başka hal ve durumlarının da temiz, nezîh olması şarttır. Bu da ancak marifet ve haşyet sahibi gerçek mü'minlerin özelliğidir. Onlar her zaman ve her yerde Allah'ın kendileriyle birlikte olduğu bilinci ile zihinlerini ve kalplerini kirletmezler. Görüneni ve görünmeyeni, diğer bir ifade ile açıklananı da gizliyi de bilen Allah için daima temiz yaşarlar. Allah'ın getirdiği bu vb edep kurallarına/âdab-ı muâşerete asla aykırı davranmazlar; daima temiz olmaya özen gösterirler ve temiz bir hayat yaşarlar.

2. Yetişkin İnsanlarda “Avret” Sayılan Hal ve Durumları

F. Râzî'nin tefsirinde kaydettiğine göre insanın birbirine karşı âr ve utanç vesilesi kabul edilecek hâlleri (avrât) dört kısımdır, demıştır. Biz buna bir madde daha ekledik. İzahları şöyledir:

- Erkeğin Erkekle Avret Hâli.
- Kadının Kadınla Avret Hâli.
- Erkeğin Yabancı Kadınla Avret Hâli.

- Kadının Yabancı Erkekle Avret Hâli.¹⁹

- Birbirlerine Mahrem Olanların Avret Hâli.

Şimdi bu beş durumu teker teker ele alıp açıklayalım:

Biz bu beş hali açıklarken konumuz sebebiyle “Âdâb” tabirini kullanacağız.

a. Erkeğin Erkeklerle Âdâbı

Erkek, erkekle beraber olduğu zaman hayâ duygusu sebebiyle örtüp gizlemesi gerekli yer ve durumları:

Erkeklerin birbirlerinin göbekte diz kapağı arası hâriç, bedenlerinin hepsine bakması ve açması helâldir. Bizzat, diz ihtilâflı olup İmâmı Â'zam Ebû Hanife'ye göre avrettir, İmam Mâlik'e göre avret değildir.

Ebû Hanife'nin delili şu iki rivayettir: Nebî (sav) Huzeyfe el-Yemani'yi mescidde uyurken dizinin açık olduğunu görmüş ve: “*Dizini kapat! Çünkü orası da avrettir*”²⁰ demiştir. Yine Rasûlullah (sav) Ali (kv)'ye, “*Dizini açma. Ölü veya diri hiçbir kimsenin dizine bakma*” buyurmuştur.²¹

Şâyet taşkınlık yoluyla erkek erkeğin yüzüne yahut sair bedenine bakmasıyla cinsel duyguları harekete geçer ve fitne korkusu hâsıl olursa ona da ve o niyetle bakması helâl olmayacağı gibi, erkeğin erkekle aynı örtü altında ve çıplak olarak (kadınlar da aynı) yatmaları da caiz değildir. Zira Nebî (sav): “*Erkek, erkekle, kadın da kadınla bir elbise içinde, başbaşa kalamazlar*”²² buyurmuş, mahzurlarına binâen yasaklamıştır.

b. Kadının Kadınla Âdâbı

Kadın, kadınla beraber olduğu zaman birbirlerinden hayâ edip kapatmaları gerekli yer ve hâlleri, aynen erkeklerde olduğu gibidir. Birbirlerinin dizle göbekte arasına bakmaları haram olup, sair bedenlerine bakmaları caizdir. Fitneden korkulursa diğer yerlerine de bakmaları caiz olmaz.²³ Bu konuda akrabalık da söz konusu değildir. Annesi, kızı, kız kardeşi, komşusu, birbirlerinin dizle göbekte arasına bakmaları yasaktır.²⁴

¹⁹ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/202.

²⁰ Tirmizî, *Edeb*, 40, 2795. H., V/110.

²¹ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/202.

²² Tirmizî, *Edeb*, 38, 2793. H., V/109.

²³ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/202.

²⁴ Abdullah Ulvan, *Terbiyetü'l-Evlât*, I/517.

Zimmîler, yani Müslümanların yönetimi altında bulunup onların kanunlarına tâbi olan gayr-ı müslim kadınlara gelince: Bu konuda bir kısım âlimler, Müslüman kadınların çıplak olan bedenlerine bakıp görmeleri câizdir derken bir kısmı da câiz olamayacağı kanaatindedirler. Sahih olan da budur. Zira Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de, mü'min kadınların ziynet yerlerini kimlerin yanında, açabileceklerini beyan ederken: "أَوْ نِسَائِهِنَّ" / *Kendi kadınları*" tabirini kullanmış ve üzerinde ittifak edilen görüşe göre de bununla Müslüman kadınları kastetmiştir. O halde âyet-i kerîme gereğince Müslüman olmayan kadınlar, Müslümanların kendi kadınlarından değildirler.²⁵ Dolayısıyla, gerek zimmî kadınlar olsun, gerekse diğer gayr-ı müslim kadınlar olsun; hepsi de Müslüman olmadıkları ve gördüklerini kocalarına veya başka erkeklere tavsif etmeleri muhtemel olduğu için hiç bir mü'min kadının gayr-ı müslim kadının yanında el ve yüzünden başka yerlerini açması câiz değildir.²⁶ Hattâ Müslüman kadınlardan ahlâk ve edebine güvenilmeyen, fâsık ve fâcir kadınların yanlarında bile mü'min kadınların açılmaları câiz görülmemiştir. Çünkü aynı mahzur onlardan da beklenilebilir.²⁷ Bu nedenle olacak ki, Rasûlullah (sav): "*Allah'a ve ahiret gününe inananlar hanımını hamama girdirmez*"²⁸ buyurmuş, her cins kadının gelebileceği ve kimin nasıl olduğu bilinemeyeceği bir yer olarak hamamların fitnesinden mü'minlerin sakınmalarına işaret etmiştir. Özellikle zamanımızda, erkek hamamları olsun, kadın hamamları olsun; her ikisi de tesettüre riayet edilmeyen ve genellikle hayâ duygusunun muhafaza edilmediği yerlerdir ve her türlü fitneye açıktır. Bu sebeple hamamlar bu hâliyle maddî yönden temizliği gerçekleştiriyor ama mânevî yönden de Müslümanları kirletebiliyorlar. Bu mahzuru gözönüne alarak Müslümanlar, mecbur kalmadıkça buralara girmemelidirler. Şurasını da belirtelim ki, hamamlar, bina olarak mahzurlu görülmüş değildir. Mahzurları içindeki insanların âdâb ve erkâna riâyetsizlikleri ve ahlâken bozuk olmaları sebebiyledir. Mahzurlar ortadan kaldırılırsa yasak da kendiliğinden kalkacaktır.

c. Erkeğin Yabancı Kadınlara Âdâbı

Erkeğe yabancı olan kadın ya hür veya câriye olabilir. Hür ise, hür kadınların elleri ve yüzleri hariç bedenlerinin tamamı yabancı erkeklere nazaran avrettir. Bakılması veya görülecek şekilde açılma-

²⁵ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/202.

²⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr*, III/283; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII/223.

²⁷ Sâbûnî, *Revaiu'l-Beyan*, II/262'de el-Mâverdi'den naklen.

²⁸ İbn Hacer, *el-Metalibu'l-Âliye*, 2558. H., II/394.

sı câiz değildir.²⁹ Ellerle yüz ise, alış-verişte alıp vermek için açılmaları veya görülmeleri zarûrî olduğu için câiz görülmüştür.³⁰

Câriye ise: âlimlerden bir kısmı diz ile göbek arası avret olup sair bedeni avret değildir derken; bir kısmı da: çalışma anında kendiliğinden açılmayan yerler avret, başkaları avret değildir demişlerdir. Bu durumda cariyelerin başı, dirseklere kadar kolları, dizlerinden aşağı baldırları, gerdan ve göğsü avret sayılmayıp; sırtı, karnı ve göbekte dizleri arası avret kabul edilmiştir. Buralara bakmak ve dokunmak câiz görülmez.³¹

Kanaatimizce cariyeye, Müslüman ise, onun hür ve Müslüman bir kadından bu konuda hiç bir farkı olamaz. Onun da onuru vardır, o da ahlak ve edeb sahibi olma hakkına sahiptir. Muttaki bir mü'min için gayr-ı müslim de olsa bir yabancı kadına bakması yakışmaz. Çünkü Müslümanlar arasında ahlak ve âdâbda; özellikle takva yarışında hür-köle ayrımı yapılamaz.³²

Şu kadar var ki, “kasıtlı olarak yabancı bir kadına bakmak caiz olmamakla beraber; göz ansızın ve istemeyerek kayarak yasak olan bir yere degecek olursa, bu durumda, Allah Teâlâ'nın “*Mü'min kadınlara söyle! Gözlerini kıssınlar/kapatsınlar*”³³ emri gereğince gözü derhal oradan çevirmek şarttır. Fitneye sebep olmayacaksa bir defa bakmak câiz görülmüştür. Ebû Hanife Hazretleri de bu kanaattedir. Bununla beraber “...hiç şüphe yok ki, kulak, göz, kalp; bunların hepsi yaptıklarından mes'uldürler”³⁴ âyeti gereğince bakışları tekrarlamak câiz değildir.³⁵ Çünkü Hz. Peygamber, Ali (kv)'ye: “*Yâ Ali bakışı bakışa ekleme! Birincisi senin için (vebal yok ama), ikincisi aleyhindedir*”³⁶ meâlindeki hadisi ile Câbir (ra)'ın: “*Rasûlullah'dan ansızın bakışı (hükümünü) sordu da bana derhal gözümü çevirmemi emretti*”³⁷ hadisi bu konuda diğer delillerdir.

Kurtubî de bu hadis-i şerifi zikrettikten sonra der ki: Birinci bakışa mâni olmak genellikle mümkün değildir. Kişinin kasti fiillerin-

²⁹ Nur. 24/31.

³⁰ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/203.

³¹ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/203.

³² Bu konuda geniş bilgi için bkz. M. Zeki Duman, “*İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşım*”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 12 (2011/1), s. 1-54.

³³ Nur. 24/31.

³⁴ İsrâ, 17/36.

³⁵ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/203.

³⁶ Ebû Dâvûd, Nikâh, 44, 2149. H., II/610.

³⁷ Müslim, Âdâb, 10, 2159, H., III/1699.

den olmayacağı gibi bununla mükellef de değildir.³⁸ Fakat kalplerin temiz kalması, dedikodu ve şâibelere fırsat verilmemesi için Allah (cc) Nebi'nin hanımları “Ehl-i Beyt” için hicap âyeti ile yabancı erkeklerle ilişkilerin perde arkasından olmasını, konuşurken ses ve sözlerini özellikle kibarlaştırmamalarını emretmiştir. Müslümanların kızları ve hanımları ise, bu âyetin kapsamına dâhil değildirler; ancak hayâ duyguları ve iffetteki rikkat ve edebleri sebebiyle sadece tesettüre tam riayet etmekle yükümlüdürler.

c1. Hicap Emri

Kadınların erkeklere, erkeklerin de kadınlara meyli fitrî ve tabîî bir gerçektir. Şâyet bu arzu önceden terbiye edilip bazı kurullarla kontrol altına alınmazsa hemcinslerin birbirlerini rahatsız etmeleri, aşırı; hatta gayr-ı meşrû ilişkilere girmeleri önlenemeyebilir. Bu gün Batılı toplumlarda, son yıllarda da bizim toplumumuzda görülen cinsel duygulara tanınan sınırsız hürriyetin sebep olduğu fuhuş, bu disiplinsizliğin acı neticesinden başka bir şey değildir.

Yüce dinimiz İslam, Müslümanların bu gibi aşırılıklara dûçar olmamaları ve sonu belirsiz felâketlere sürüklenmemeleri için kadın-erkek ilişkilerinde başka bir tedbir olarak da *hicap* emrini getirmiştir. Ayetteki hicap emrinin, sadece Rasûlullah'ın hanımları için olduğunu yerinde açıklamıştık. Fakat bu âyetin, sadece “Ehl-i Beyt”in, yabancı erkeklerle ilişkilerini perde gerisinden sürdürmeleri anlamını değil, diğer kadınların da beşerî ilişkilerine; özellikle kadın-erkek görüşmelerine hayâ ve iffet duygularını giydirmeleri manasını da içerdiği kanaatindeyiz.

Bizdeki “Hicap duymak” tabiri, utanmak, çekinmek anlamıyla; bu tür ilişkilerde daha prensipli ve daha titiz ve dikkatli olmak anlamına da gelir. Sonuçta kadın-erkek ilişkileri iffeti koruyucu, insanlık vasfını yüceltici bir hal almış ve aşırı serbestliğe izin verilmemiş olur.

Biliyoruz ki, insanlar arasında yardımlaşma, ödünç alıp verme, insani bağlamda birbirinin ihtiyaçlarını giderme gibi beşerî ilişkiler çeşitli vesilelerle Cenâb-ı Hak tarafından teşvik ve tavsiye edilmiş, terk edenlerle buna engel olmak isteyenlerin “Veyl” ile cezalandırılacakları Kur'ân'da açıklanmıştır.³⁹ Dolayısıyla bu gibi insanî münasebetlerde erkeklerle kadınların karşı karşıya gelmeleri kesinlikle

³⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, XII/223.

³⁹ Bkz. Mâ'ûn, 107/4-6.

yasaklanamaz; ama hayâ perdesinin yırtılmaması için de bir takım kurallara uyulması da olmayacak şey değildir.

Çünkü “*Evlerinde otursunlar...*” süslenip püslenip “*Bir yıldızvari dışarı çıkmasınlar...*” emri Nebi'nin hanımları için mümkündür. Onların ayrıcalıklı durumları böyle bir tedbiri gerektiriyor olabilir. Fakat her kadın onlar gibi değil ki, evinde oturup dışarı çıkmasın! Eğitim-öğretim başta olmak üzere sosyal, ekonomik, sağlık ve benzeri ihtiyaçları sebebiyle dışarı çıkmak zorunda olanlar pek çoktur. Özellikle kendi iâşesini ve ihtiyaçların kendisi karşılama durumunda olanlar kadınlardır. Onlara da “*Evlerinde otursunlar...*” denilemez ki.

O halde hayat şartları ve zorunlu ihtiyaçlar sebebiyle kadınla erkeğin karşılaşması muhakkaksa, elbette bunların da perde gerisinden olması mümkün değildir. Ancak bu görüşmeler mutlaka edeb ve iffet tavrı içerisinde olmalıdır. Mesela; erkek olsun kadın olsun, karşısındakini tepeden tırnağa süzmeksizin, bakışlarıyla birşeyler arayıp rahatsız etmeden, kemâli edeple görüşebilirler. Sonuçta şeytânî hatıralardan ve vesveselerden uzaklaşmış olunacağı gibi, hem de kadınların ve erkeklerin iffet ve ismet hisleri daha ziyade yükseklik kazanmış olur.⁴⁰

Bu ilâhî terbiyeyi -toplumumuzda alışlagelenden farklı olması sebebiyle- ilk bakışta güç ve yersiz bulanlar olabilir. Onlara şunu ifâde etmek isterim ki, Rasûlullah'ın hanımları, nikâh ve saygı yönünden,⁴¹ mü'minlerin anneleri mesabesinde olmalarına rağmen; onlara bakmamak, halvet hâlinde olmamak ve istenecek şeyleri perde arkasında istemek Sahabe-i Kirâm'a emredilince; onlardan başka kadınlarla ihtilat/senli benli görüşme, hayâ perdesiyle örtünmeye riâyet etmemek ve olabildiğince serbest davranmak nahoş durumlara sebep olabilir. Çünkü diğer kadınlarla fitnenin zuhuru daha olağandır.⁴² Bilhassa asrımız insanları, sahabe ile mukayese edilemeyeceğine göre, bugün kadın-erkek ilişkilerimizi kemâl-i edeple sürdürmeye daha fazla ihtiyacımız vardır. Başka türlü, fitneden kurtulmak mümkün değildir. Zira Allah Teâlâ bizleri nezih davranışlar içerisinde temiz bir hayat yaşamaya, selamet ve esenlik ortamına, sırat-ı müstakime çağırmaktadır.

Kasıtlı ve devamlı bakış arzuyu uyandırır; tebessüm ve cilve teşvik eder; tahrik edici yumuşak sözler de kalpte alâkayı uyandırır.

⁴⁰ Bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI/3921.

⁴¹ Bkz. s. 34, vd.

⁴² Sâbûnî, *Revaiu'l-Beyan*, II/351.

Netice, ictimâî düzenin en büyük tahripçisi olan zinâ ve benzerleri peş peşe gelir.

Gazâlî'nin naklettiğine göre İsâ (as) buyurdu ki: “*Haram bakıştan sakınınız. Çünkü o kalbe fitne tohumlarını eker. İnsanoğluna (helâk edici olarak) bu yeter de artar bile...*”⁴³

Dâvûd (as) da oğluna: “*Ey oğul, aslan ve yılanların arkasından git de bir kadının arkasından gitme*”⁴⁴ demiş, iffet ve ahlâk duygusundan yoksun olan kadınların tehlikesinden dolayı oğlunu ikaz etmiştir. Yine İhyâ'da nakledildiğine göre: Yahyâ (as)'a denildi ki: “*Zinanın başlangıcı nedir?*” O: “*Bakmak ve temennî etmektir.*” cevabını verdi.⁴⁵

Öyleyse sosyal hayatta kadın-erkek ilişkileri yasaklanamaz, ancak edeb, iffet, zerafet ve ölçülü davranışlarla her türlü fitnenin önüne geçilebilir.

c2. Halvet Halinin Yasak Olması

Halvet, nikah düşen iki yetişkin kişinin, kapalı bir yerde, belli bir süre baş başa kalmaları halidir.

Bu hal, elbette mutlaka zina etmeleri anlamına gelmeyeceği gibi her zaman için edeb sınırlarını zorlamayabilir; hatta zina tehlikesini bile akla getirmeyebilir de. Fakat karşı cinslerin birbirlerine yaklaşma ihtimal ve imkanını da doğurmaz, denilemez. “*Olmaz! demeyin; zira olmaz olmaz...*”

Yüce Allah, “*İşte benim sırat-ı Müstakimim budur*” dediği bir pasajın bir bölümünde mü'minlere şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجَةَ إِذَا كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

“*Zinaya da yaklaşmayın! Çünkü o aşırılıktır ve çok kötü bir yoldur.*”⁴⁶

Zina, mükellef bir mü'minin aklı, şuuru yerinde iken, hiçbir baskı söz konusu olmadığı hâlde karşı cinsten bir insan ile nikâhsız olarak bizzat girdiği cinsel ilişkinin adıdır.

Halvet hali, İslam ilim adamları tarafından, zinaya yaklaşma anlamında değerlendirilmiştir.

⁴³ Gazâlî, *İhyâ*, III/102.

⁴⁴ Bkz. Gazâlî, *İhyâ*, III/102.

⁴⁵ Gazâlî, *İhyâ*, III/102.

⁴⁶ İsra, 17/32.

İslam'da zina, kötü bir cinsel tatmin yolu olarak nitelendirilmiştir. Ona yaklaşılmaması, yani zinaya sevk edecek hâl ve durumlarda bulunulması bile kötüdür. O nedenle zina haramdır ve tövbesinde yeniden iman etme şartı bulunan üç büyük günahahtan birisidir.⁴⁷ Rasûlullah (sav) demiştir ki, “*Zanî, zinası esnasında mü'min olarak zina etmez!*”⁴⁸ Bu ayet ve hadis, zina eden kimselerin kafir olduğunu söylemiyor, ama zina eden mü'minde bir iman probleminin olduğuna da ima ve işaret etmiyor, denilemez!

İslam ilim adamları, zina, haksız yere adam öldürme ve şirkten dolayı tövbe etmeden ölen kimsenin ahirette affedilip edilmeyeceği hususunda tartışmışlardır. İbn Abbas'a ve Zemahşerî'ye göre, büyük günah sahibi bir Müslüman tövbe etmeden ölmüşse, onun affı umulmaz.⁴⁹

Rivayet edildiğine göre, Mûsâ (as) bir mecliste oturuyordu. Üzerinde bir bornoz olduğu hâlde şeytan (aleyhilla'ne) O'na göründü ve bazı soru ve cevaplardan sonra: “*Yâ Mûsâ, seni üç şeyden sakındırırım*” dedi ve devamla: “*Sana nikâhı düşen kadınla tek başına kalma. Çünkü mahremi olmayan kadınla başbaşa kalan erkeğin arkadaşı olurum, onu o kadınla ve kadını da onunla fitnelendirinceye kadar arkadaşlığa devam ederim...*” dedi.⁵⁰ İmam Gazâlî bu rivayeti naklettikten sonra Yusuf sûresindeki “*Gerçekten kadın ona meyletmış, şayet Rabbinin bürhanını görmeseydi o da kadına meyledecekti.*”⁵¹ âyet-i kerîmesini zikretmiş; kadınla erkeğin halvet hâlinde kalmalarının mahzurlarını genişçe açıklamıştır.

Müslim'in naklettiğine göre Amr b. Âs şöyle demiştir: Benî Hâşim'den bir topluluk Esmâ binti Umeyr'in yanına girmişlerdi. Esmâ o zamanlar Ebû Bekri's-Sıddîk'ın nikâhında bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir onları Esmâ'nın yanında görmekten hoşlanmamış ve durumu Rasûlullah'a şikâyet yollu arz etmiş, “*Hayırdan başka da bir şey görmedim*” demişti. Hz. Peygamber “*Şüphe yok ki Allah, Esmâ'yı bundan berî kılmıştır*” dedikten sonra minbere çıktı ve: “*Bugünden sonra sakın bir adam, yanında bir veya iki kişi olmadan kocası evde olmayan kadının yanına girmesin*” buyurdu⁵² ve birbirine nikâh helâl olan kadınlarla erkeklerin halvet hâlinde kalmalarını yasakladı.

⁴⁷ Bkz. Furkan, 25/68-70.

⁴⁸ Buhârî, Eşribe, 1.

⁴⁹ Zinanın cezası hakkında bkz. Nûr, 24/2, 3; Furkan, 25/68-71; M. Zeki Duman, *Beş Surenin Tefsiri*, Fecir Yayınları, Ankara, 1999.

⁵⁰ Gazâlî, *İhyâ*, III/100.

⁵¹ Yusuf, 12/24.

⁵² Müslim, Selâm, 8, 2173. H., IV/1711.

Erkeklerle kadının bir arada, tek başlarına kalmaları zinaya yaklaşmış olmanın en müsait hâli olduğu için bu durum, “Zinaya yaklaşmayınız”⁵³ âyet-i kerîmesinin de yasakladığı bir konu olarak nitelendirilmektedir.

Toplumumuzda halvet halinde kalmanın başka bir şekli de yanlış bir telakkinin neticesi olan akrabalık mülâhazası iledir. Çoğu kez kadınla erkek, birbirlerine nikâhları düştüğü hâlde, amca, dayı, hala, teyze oğlu ve kızı olarak yahut hemşehrisi bulunduğu için birbirlerinden sakınmanın gerekli olmadığı kanaatindedirler. Halbuki Hz. Peygamber’in şu hadis-i şerifleri dikkatle incelenecek olursa bunun ne kadar yanlış bir düşünce ve davranış olduğu kolayca anlaşılabilir. Şöyle ki: Rasûlullah (sav)’ın, ashabına: “Nikahlısı ve mahremi olmayan kadının yanına girmeyin” meâlindeki emri karşısında ensardan birisi:

– “Yâ Rasûlallah, ‘hamv’ hakkında ne buyurursunuz?” dedi. Hz. Peygamber:

– “Hamv ölümdür” cevabını verdi.⁵⁴

Bu hadis-i şerifin şerhinde denilmiştir ki: “Hamv’den maksat kocanın babaları ile geri kalan akrabaları, özellikle de kayınbiraderlerdir.”

Babalarla oğullara gelince, onlar kocanın karısına mahrem (nikâhı haram) oldukları için⁵⁵ onlarla kadının halvet hâlinde kalmaları câizdir. Ölümle de nitelendirilemez. Asıl maksat kocanın erkek kardeşi gelinin kayın biraderi, kardeşinin oğlu, amca-dayı oğulları ve bunlara benzer mahrem olmayan kimselerdir.

“Halkımızın âdeti bu konuda kayıtsız davranarak hafife almaktadırlar. Bir kimse bu âdete binâen kayınbiraderleri ile başbaşa kalabiliyor ki, işte ölüm olan budur. Böylesi, yabancılara nazaran daha serbest sonuç olarak da daha çirkin olduğu için men’edilmeye en lâyık olanıdır. Hadisin doğru mânâsı da budur.”⁵⁶

Kadı’ İyaz da, “Bir kadının kayın biraderleriyle başbaşa kalması, dinde fitne ve helâke sebep olur. İşte bunu Rasûlullah ölümle nitelendirmiş ve bu sözü söylerken de şiddet makamında söylemiştir.” der⁵⁷ ki, halkımız tarafından, âdete binâen normal kabul edilse de bu du-

⁵³ İsrâ, 17/ 32.

⁵⁴ Buhârî, Nikâh, III, VI/159.

⁵⁵ Nîsâ, 4/34.

⁵⁶ Bkz. Müslim, es-Sahîh, IV/1711. (Burası hadis değil, şerhtir, çev. bak.)

⁵⁷ Bkz. A. Dâvudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İst. 1978, IX/5777.

rumun aslında ne kadar tehlikeli olduğunu beyan için kâfidir. Özellikle her devirde gelin-kayınbirader vakaları durumun şenâetini arz etmektedir de.

Bu hadis-i şerif ölçü kabul edilirse, akrabalığın derecesi ne olursa olsun; birbirine nikâhları helâl olan kimselerin, kapalı bir yerde başbaşa kalmaları -zinaya yaklaşıtııcı özelliği sebebiyle- kesinlikle haram olacağı aklen de tesbit edilmiş olur.

ç3. Kadına Bakmayı ve Dokunmayı Mübah Kılan Hâller

İnsan sosyal varlıktır ve toplum içerisinde yaşamaktadır. O sebeple kadın-erkek herkes birbirini görür, tanır ve meşru şartlar dairesinde alış-veriş yapar. Özellikle akrabalar arası ilişkiler, din açısından da dünya işleri açısından da kaçınılmazdır. Ancak dine ve örf-aykırı olarak birine özel olarak bakmak, sürekli gözetlemek, bakılması yasak olan yere veya rahatsız edici bir bakışla bakmak dine de âdâba da aykırıdır.

Dinimizin “Zarûri hâller mahzurları mübah kılarlar,” prensibince, bir erkeğin yabancı bir kadına bakmasını dinen mübah kılan hâlleri şöyle sıralayabiliriz:

a- Bir kimse evlenmek istediği bir kadının ellerine ve yüzüne bakabilir ve bakmalıdır da.

b- Yanında çalışmakta olan hizmetçi ya da işçisinin avret sayılmayan yerlerine bakmak.

c- İhtiyaç anında tanıyabilmesi gerektiğini düşünerek alış-veriş yaptığı kadının yüzüne bakmak.

d- Şâhitlik görevi verilen kadınların, sadece yüzlerine bakmak maksat için kâfi geleceğinden, hâkimin şâhit durumunda olan kadının yüzüne bakması.

e- Tedâvi kastıyla bakmak. Meselâ: Sünnetçinin sünnet ettiği erkeğin fercine bakması zarûrete binâen câiz olduğu gibi, emin bir hekimin da muâyene ettiği kadına bakması...⁵⁸ Çünkü “Allah Teâlâ, insanlar için daima zorluğu değil kolaylığı emreder”⁵⁹ ve “Dinî konularda mü'minlere hiçbir zorluk kılmamıştır” da...⁶⁰ Ancak bunun birtakım şartları olması gerekir. Şöyle ki:

⁵⁸ Râzî, *Mefatihul-Gayb*, XXIII/203.

⁵⁹ Bakara, 2/175.

⁶⁰ Hacc, 22/78.

Hekim ilim ve ihtisas sahibi olmakla beraber; muttaki, emin ve âdil bir kimse olmalıdır. Muayene ederken, muayene edeceği mahalli gereğinden fazla açmamalıdır. O beldede ihtisas sahibi (kadın) doktor olmamalı. Kardeş gibi emin bir kimsenin yanında yapılmalı, halvet hâlinde olmamalı. Müslüman doktor varken gayr-ı müslim tercih edilmemelidir.⁶¹ İmkân ölçüsünce bu şartlara uyularak kadınlar erkek doktorlara muayene olabilirler. Şâhit olma görevi sebebiyle zina edenlerin ferclerine, doğum yapanın fercine ve emzirenin memesine bakmak câiz olmakla beraber, Ebû Sa'id el-Hudrî der ki: *“Doğum ve emzirmede kadının da şahitliği kabul edildiği için erkekler (mecbur kalmadıkça) bu yerlere bakamazlar.”* Kadının boğulma, yanma gibi herhangi bir felâketle karşı karşıya kalması halinde onu kurtarmak amacıyla bakmak ve dokunmak; öğretmen-öğrenci ilişkisi içerisinde ve ta'lim halinde bakmak⁶² da caizdir.

d. Kadının Yabancı Erkeklerle Âdâbı

*“Bir kadının yabancı (nikah düşen) bir erkeğe bakması câiz değildir”*⁶³ diyenlere karşı, bazı âlimlerimiz de yolda yürürken, gösteri esnasında ve alış-veriş yaparken veya buna benzer ahvâlde kadın, erkeğe bakabilir demişler ve genellikle sahihayndan (Buhârî ve Müslim) zikredilen Hz. Âişe hadisini delil göstermişlerdir. Şöyle ki:

Hicretin yedinci yılında idi. *“İki Habeşli Medine’ye gelmiş, bir bayram günü mescidde gösteri yapıyorlardı. Hz. Âişe de Rasûlullah’ın arkasında, usanuncaya kadar onları seyretti, Hz. Peygamber de bedeniyle O’nu diğer erkeklere karşı setretti...”*⁶⁴

Bu görüşün karşısında olanlar da Ümmü Seleme’nin rivayet ettiği şu hadisi, görüşlerine esas kabul etmişlerdir: Ümmü Seleme (ra) demiştir ki: *“Hicap âyeti geldikten sonra idi. Ben ve Meymûne Rasûlullah’ın yanında otururken bir de âmâ İbn Mektûm yanımıza çıkageldi. O zaman Rasûlullah (sav) bize: ‘Perde arkasına çekilin!’ dedi. Biz:*

– *‘Yâ Rasûlallah. O âmâ değil mi? Bizi ne görür, ne de tanır’ dedik. Nebî (sav):*

– *‘Siz de âmâ mısınız? Onu görmüyor musunuz?’ buyurdu.*⁶⁵

⁶¹ Abdullah Ulvan, *Terbiyetü'l-Evlât*, I/524.

⁶² Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/203, 204.

⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, III/283.

⁶⁴ Abdullah Ulvan, *Terbiyetü'l-Evlât*, I/521; Hadis için Bkz. Buhârî, Salât, 69, I/116, 17; Müslim, Salâti'l-'Iydeyn, 4, 892/18. H.

⁶⁵ Ebû Dâvûd, Libas, 34,37, 4112. H., IV/361; Tirmizî, Edeb, 29;

Ebûl'A'lâ el-Mevdûdî der ki: Bu iki sınıf (kadın-erkek) arasında çok ince bir fark vardır. O da şundandır: Erkek tabiatı icâbı sevdiği ve hoşlandığı bir şey olursa genellikle onu elde etmek için gayret gösterir. Kadın ise temenni eder ama çoğunlukla, arzusuna ulaşmak için çaba göstermek şöyle dursun; onu açıklamaya bile cesaret edemez. Bu sebeple aleyhisselâtu vesselâm bu durumu nazar-ı itibara alarak, erkeklerin kadınlara bakmaması için gösterdiği titizliği kadınlar hakkında da göstermediği gibi Hz. Âişe'ye de, Habeşlileri seyretmesi için müsaade etmiştir. Bu durum gösteriyor ki, mekruh olan, Ümmü Seleme ve Meymûne gibi erkeklerle kadınların bir mecliste oturmaları ve devamlı olarak birbirlerine bakma durumlarıdır. Şayet fitne söz konusu ise bakmaları da aslâ câiz değildir.⁶⁶

İbn Hacer el-Askalânî, Buhârî'nin şerhinde Hz. Âişe'nin, Habeşlileri seyretmesini delil göstererek, ecnebî bir erkeğe herhangi bir kadının bakabileceği kanaatindedir. Ve der ki: *“Devamlı olarak kadınlar, erkekleri görmesinler diye, başörtülerine bürünmüş olarak mescitlere, sokağa ve sefere çıkarlar da erkeklere hiçbir zaman, kadınları görmesinler diye başörtüsüyle çıkmaları emrolunmamıştır. Bu durum da gösteriyor ki, kadınlar erkeklerin yüzlerine bakabilirler.”*⁶⁷

İmam-ı Gazâlî de aynı delillere dayanarak:

1- Fitne korkusu olmadığı zaman,

2- Aynı mecliste, karşı karşıya ve kasıtlı olarak bakmamaları şartıyla ihtiyaç anında kadınların, erkeklere bakmasının caiz olduğu kanaatindedir.⁶⁸

Burada

وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ...

“Mümin kadınlara da söyle: gözlerini (bakmak haram olandan) çeksinler...” âyet-i celilesini de hatırlamak mümkündür. Çünkü ilim adamları, bir kadının, nikah düşün veya düşmesin, kocasının dışındaki bir erkeğin, sadece diz kapağı ile göbük arasına bakması haramdır; onun dışındaki yerleri görmesinde bir sakınca olmadığı kanaatindedirler. Tabiidir ki, zaruri bir hal yoksa özel ve kasıtlı bakışlar hariç...

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Libas, 34; Tirmizî, Edeb, 29; Abdullah Ulvan, a.g.e., I/522.

⁶⁷ Abdullah Ulvan, *Terbiyetü'l-Evlât*, I/522.

⁶⁸ Gazâlî, *İhyâ*, III/102.

d1. Konuşurken

Allah Teâlâ, kadın-erkek ilişkilerinde; özellikle Hz. Peygamber'in hanımlarına hitap ederken âdâbın en anlamlısına işaret etmiş ve buyurmuştu ki:

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا

“...çekici bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunanlar, sizin hakkınızda bir beklenti içerisine girmesinler; ağır başlı ve ma'ruf vechile konuşsunlar.”⁶⁹

Âyet-i kerîmede dikkat çekilen hususun hikmeti/illeti “...kalbinde hastalık bulunanlar sizin hakkınızda bir beklenti içerisine girmesinler” olunca aynı sakınca diğer mü'min kadınlar için de söz konusudur. O sebeple tüm mü'min kadınlar, “Erkeklerle konuşurken câhiliyye devri kadınlarının yaptıkları gibi kelimenin sonunu keserek, yumuşak sesle, dil kırarak, işve ve edâ ile kalpte alâka uyandıracak bir tarzda konuşmamaları; aksine muhatabın kalbinde tamah uyandırmayacak bir ses ve düzgün bir kelâm ile konuşmaları”⁷⁰ öngörülmüştür.

Kadınların sesi fitraten ince, kibar ve çekicidir; bir de buna, ki-bar görünmek ve nezâket kabul ederek cilve ve yumuşaklık eklenirse, kalbinde maraz olan erkeklerin alâkasını uyandırmaması pek mümkün gözükmemektedir! İffetli ve temiz bir kadının, o tür konuşmasında hiç bir kastı ve günahı olmadığı halde hakkında kötü düşünülmesi elbette öncelikle kendisini üzecektir. Bu yüzden denilebilir ki, Allah Teâlâ, Rasûlü'nün Ehl-i Beyti'ne özel, tüm mü'min kadınlara da mesaj olarak konuşma biçimine dikkat etmelerini ve gerekli âdâba uymalarını tavsiye etmektedir.

Âyet-i kerîmenin devamında da: “وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا/Ma'ruf vechile konuşsunlar,” denilmiştir.

Yukarıda açıklamıştık. Ma'ruf, akl-ı selimin makul gördüğü, dinin onayladığı her şey ma'ruftur. O halde kadınlar yabancı erkeklerle işleri veya alış-verişleri sebebiyle konuşurlar; ama ma'ruf vechile...

d2. Süslenirken

Süslenmek, güzel görünmek ve beğenilmek, özellikle kadınlarda fitrî bir duygunun neticesidir. Bu yüzden yüce dinimiz İslam, onlar-

⁶⁹ Ahzab, 33/32.

⁷⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XIV/177.

daki bu duygunun varlığını hoş görür. Bilhassa karı-koca arasında hüsn-i muâşeretin bir gereği olarak elzem kabul eder. Kadın, kocasını memnun etmek için her türlü ziynetini ona arz edebilir. Ancak, kocalardan başka erkekler için aynı duygu ve düşünce asla hoş görülmez. Zira Allah Teâlâ:

“Ziynetlerinden, görünen kısmı (el ve yüz) hariç (diğer yerlerini) açmasınlar.”⁷¹ âyetiyle bu düşünceye set çektiği gibi,

وَلَا تَبْرَجْنَ تَبْرُجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

“...eski cahiliye dönemindeki gibi açılıp saçılmayın...” buyurmuş, “İslam’dan önceki câhiliyye devri kadınlarının yaptıkları gibi sokağa çıkıp süsleriyle birlikte endamlarını göstermemeleri”, dolayısıyla erkeklerin arasında hiç ihtiyaç yokken dolaşmak suretiyle maruf kişilerin dikkatlerini üzerlerine çekmemeleri, fitne ve fücra sebepten teşkil etmemelerini de Hz. Peygamber’in hanımlarının şahsında tüm mü’min kadınlara da tavsiye etmiştir. Kadınlarımızın, her türlü şâibeden uzak ve tertemiz olarak yaşayabilmeleri için Allah Teâlâ’nın bazen öngördüğü, bazen emrettiği bu nevi edep kurallarına uymaları şarttır.

Kurtubî, “Ziynetlerinden, görünen kısmı (el ve yüz) hariç (diğer yerlerini) açmasınlar.”⁷² âyetinin tefsirini yaparken İbn Atiyye’nin: “Âyetin lâfzından çıkan hükme göre bana öyle geliyor ki, kadınlar, ziynet kabilinden olan şeylerini kocalarından ve Nur/31. âyette zikredilen yakınlarının haricinde başkalarının yanında açmayıp gizlemekle memurdurlar. Zarûrete binaen, ihtiyaç anında açılanlar ise onlardan affolunmuştur” sözünü naklettikten sonra, “Bence de bu söz en güzeldir” demiş; özellikle yabancı erkeklere ziyneti izhar etmenin câiz olmayacağı fikrini beyan etmiştir.⁷³ Zâten Yüce Mevlâmız Nur sûresi’nde:

وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ

“Ziynetlerinden gizli olanların (başkaları tarafından fark edilip) bilinmesi için ayaklarını yere vurarak yürümesinler,”⁷⁴ buyurmuş kadınları, ziynetlerini kasten izhar etmekten men’etmiştir.

⁷¹ Nur. 24/31.

⁷² Nur. 24/31.

⁷³ Kurtubî, *el-Câmî’ li Ahkâmî’l-Kur’an*, XII/229.

⁷⁴ Nur. 24/31.

İbn Abbas (ra)'ın anlattığına göre, cahiliyye devri kadınları erkekleri arasından geçerken, halhallarının sesleri işitilsin diye ökçelerini yere sert sert vurarak yürürlerdi. Böylece şehvet hissi galip olanları uyarırlar, fitneye sebep olurlardı. Allah (cc) bu âyet-i kerîme ile uyuyan fitneyi uyandıracak olan bu tarz yürüyüşü yasaklamıştır. Çünkü ziynetin sesini işittirmek, açmaktan daha da caziptir.⁷⁵ Bu cazibeyi, şâirin şu beyitinden iyi bir şekilde anlamamız mümkündür: Meâlen: *“Yapraklar arasından rüzgar geçtiğinde, işrik ağacının hışirtısı gibi, o (sevgili) yürüyüp geçtiği zaman, ziynetinin baştan çıkartan sesini işitirsin.”*⁷⁶

Ayaktaki halhalların sesi erkeklerin arzusunu tahrik ettiği gibi,⁷⁷ aynı mülâhaza ile kadınların sokağa çıkarken cezbedici parfüm kullanmaları, edalı bir biçimde yürümeleri de bu âyet-i kerîme ile yasaklanmıştır,⁷⁸ denilebilir.

Hz. Peygamber, özellikle sokağa çıkarken koku sürünen kadınlar için: *“Koku sürünüp mescide giden kadının namazının kabul edilmeyeceğini; aynı şekilde kocasından başkası için süslenen kadınların kıyâmet gününde, hiç nûr görmeyen karanlıklar gibi olacağını”* söylemiştir.⁷⁹

Bu izahattan anlaşılıyor ki, kötü niyetli erkeklerde ilgi uyandıracak, tamah ettirecek ve dikkatleri üzerine çekecek her türlü hareket ve süsler kesinlikle mü'min kadına yakıştırılmamıştır.

d3. Ahretlik, Bacı-Kardeşlik, Kirvelikle Sonradan İhdas Edilen Yakınlıklar(!)

Söz buraya gelmişken, Anadolumuz'da câri olan; fakat nereden geldiği pek belli olmayan bazı sun'î mahremiyetlere de değinmeden geçmiyeceğiz. Zira bazı yörelerde, kadınla erkek birbirlerine; *“Sen benim dünya-ahret bacımsın, ben de senin ahret kardeşin...”* şeklinde bir sözleşme ile yahut birbirlerinin kanını karıştırmak veya dudaklarına az bir parça dokundurmak suretiyle “Ahiretlik”, “Kan kardeşliği” tesis ettikleri müşâhede edilmektedir. Güya böyle yapan kimse-ler, birbirlerine mahrem sayılıyorlar, ilişkilerinde de öz kardeşleri gibi davranıyorlar. Teklifsiz ve izinsiz olarak birbirlerinin yanlarına girip çıkıyor ve serbestçe sohbet edebiliyorlar. Çocuğunu sünnet et-

⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XII/237.

⁷⁶ Dr. Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, Trc. Doç. Dr. Süleyman Ateş, Ankara, 1975, s. 155.

⁷⁷ Kadı Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, II/78.

⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsîr*, III/284.

⁷⁹ Tirmizî, *Rada'*, 13, 1167. H., III/461.

tirmek sûretiyle kurulan “ kirvelik” de böyle bir akrabalığa sebep kabul edilmektedir. Hatta bazı çevrelerde kirvelik, birbirlerinden kız alıp vermeye bile engel teşkil edebilmektedir!

Biliyoruz ki, İslam'da mahremiyet, nesep, sıhriyyet ve süt emme yollarından birisiyle olur.⁸⁰ Bu üç yoldan başka bir şekilde olması mümkün değildir. Yukarıda belirttiğimiz ahretlik, bacı-kardeşlik ve kirvelik şeklinde sun'î mahremiyet durumu dinimiz İslam'da aslâ söz konusu değildir. Çünkü Ahzâb sûresi'nde, Allah Teâlâ, zevcât-ı tâhirâtı: *“Peygamber'in hanımları da mü'minlerin anneleridir.”*⁸¹ şeklinde tavsif etmesine rağmen; *“Peygamber'in hanımlarından birşey isteyeceğiniz zaman, perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin, hem de onların kalpleri için en temiz bir davranıştır.”*⁸² Âyet-i celîlesi ile sahabe-i kirâmı, ilişkilerde perde gerisine çekmiş olması; yıllarca Rasûlullah'a hizmet etmiş olan ve hanımlarıyla sohbet eden Enes (ra)'in, bu âyet nâzil olduktan sonra, artık eskisi gibi Rasûlullah'ın hanımlarının yanına girmekten men'edilmesi⁸³ bizdeki şekliyle sun'î kardeşliklerin ve onun doğurduğu serbestliğin ne denli anlamsız olduğunu ifâde etmez mi? Zira Rasûlullah (sav)'ın hanımlarının, mü'minlerin anneleri olması; buna rağmen ilişkilerin öz anne ile olan münâsebetlere benzememesi gösteriyor ki, sun'î bir mahremiyet İslam'da aslâ söz konusu olamaz. Âyet-i kerîmenin sonunda belirtilen *“Kalplerin temiz kılması”* şeklindeki illet, özellikle bizleri uyarmalıdır. Çünkü bu ilâhî hitap hususen ashab-ı kirâma ve Nebi'nin hanımlarına yöneltilmiştir. Onlar Rasûlullah'ın terbiyesi altında yetişmişler ve O'nun: *“Ashabıma sövmeyin. Sizden herhangi biriniz, Uhut dağı kadar altın tasadduk etseniz, değil onların bir ölçüğüne, yarım ölçüğüne dahi ulaşamazsınız”*⁸⁴ meâlindeki övgüsüne nâil olmuşlardır. Buna rağmen şu fesat çağında, *“Bizler bacı-kardeş olduk”*, yahut *“Ben onu kardeşim biliyorum...”*, *“Siz bizim kalbimize bakın...”* gibi sözlerin ne anlamı olabilir? Şüphesiz böyle bir iddiada bulunmak hiçbir mü'minin haddine düşmeyeceğine göre bu nev'î yapmacık ve göstermelik mahremiyetlere bir an önce son vermek ve geçmiş için de Allah Teâlâ'dan mağfiret talep etmek en doğru yol olacaktır.

Dinimizde kimlerin kimlere mahrem sayıldığını ve âdâbının ne olduğunu tayin edecek olan Allah ve Rasûlü'dür. Allah'ın emirlerinin

⁸⁰ Nisâ, / 23.

⁸¹ Ahzab, 33/6.

⁸² Ahzab, 33/53.

⁸³ el-Cassas, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III/369.

⁸⁴ Buhârî, *Fadâil-i Ashabı'n-Nebî*, 6, IV/195.

dışına çıkararak yeni yeni yakınlıklar ve bid'atlar uydurmak, İslam'ın özüne aykırı yaşayışlar içerisine girmek, istediği kadar kötü niyet taşımaya, gafletten hatta sapıklıktan başka bir şey olamaz. Aslında bütün mü'minler birbirlerini kardeşleri ve dostlarıdır. Kardeşlik ve dostluk bağlarını kuvvetlendirecek hususlar elbetteki dinen de arzu edilir. Ancak yapılacak şeyler, İslam'ın hoş gördüğü meşrû usullerle olmalı. Allah'ın koymuş olduğu sınırlar ve hükümler çiğnenmemelidir. Hemşehrilik söylemi de aynıdır...

d4. İhtiyar Kadınların Özel Durumları

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Cinsellik yönünden hiçbir beklentileri kalmamış yaşlı ninelerin ev içinde, çıplak bedenlerini açıp ortaya koymaksızın, elbiselerinden bir kısmını üzerlerinden atmalarından dolayı kendilerine bir günah yoktur; bununla beraber, iffetli davranmaları... onlar için daha iyi olur! Allah her şeyi işittir, her şeyi iyi bilir.”⁸⁵

İbn Kesir, Fahrüddin Râzî ve Kurtubi gibi pek çok müfessir bu âyeti şöyle yorumlamışlardır: Cenâb-ı Hak, bu âyet-i kerîmesi ile yaşlanmış, hayız ve nifastan kesilmiş olan kadınlara bir kolaylık olsun diye tesettüre riâyette kısmen müsamaha gösterilmesini istemiş ve başörtülerinin üzerindeki cilbab adı verilen (baş) örtülerini açabileceklerini; zinetlerini ortaya çıkartmamak şartıyla bu halleriyle erkeklerin arasına girebileceklerini beyan etmiştir. Çünkü onlar, artık şehvetten kesilmişler, nikâh bakımından da erkeklere hiçbir ihtiyaçları kalmamıştır. Bu ruhsata rağmen takvâ yolunu seçip tesettüre tam olarak riâyat etmiş olmaları, kendileri için daha hayırlı olur.⁸⁶

Kanaatimizce bu ayet önceki iki âyetin devamıdır ve ev içerisindeki âdâb-ı muâşeretten söz etmektedir. Bize göre bu ayette söylenmek istenen şudur: Hayızdan, nifastan kesilmiş ve cinsellikleri tamamen sona ermiş yaşlı nineler -ki, halk arasında bunlara, ununu elemiş, eleğini duvara asmış, tabir edilir- yatak odalarından çıkıp ev halkı arasına katıldıklarında kendilerinden daha genç olanların, edep ve iffetleri gereği iç çamaşırları üzerine almaları gereken giysilerini giymemiş olmalarından veya dikkatsizlikleri sebebiyle bazı yerlerinin açılıp görülmesinden ötürü onlar için bir günah yoktur.

⁸⁵ Nur, 24/60.

⁸⁶ İbn Kesir, *Tefsir*, III/304; Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIV/33, 34; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII/309.

Zira böylesi yaşlı nineler, aşırı derecedeki yaşlılığın verdiği tembellik, kendine sahip olamama ya da düşüncesizlik sebebiyle istenen âdâba riayet edememektedir. O yüzden hoş görülmelidirler! Fakat bunlar, kendilerine tanınan bu ruhsata ve ileri yaşlarına rağmen, şayet akılları eriyor, edep kurallarına dikkat edebiliyor ve bunu rahatlıkla uygulayabiliyorlarsa ki o durumda olanlar çoktur, onların da genel aile içi âdâba uyararak tesettüre tam riayet etmeleri ve iffetli davranmaları kendileri için elbette daha hayırlıdır.

Bu kadınlar, sadece hayızdan ve nifastan/lohusalık kesilmiş olanlar değil; aynı zamanda cinsellik yönünden de tamamen bitmiş olanlardır. Zira ayette “*Lâ yercûne nikahan*” kısmı buna işaret etmektedir.

e. Birbirlerine Mahrem Olanların Âdâbı

Fıkıh ilminde, kendileriyle evlenmek şer'an yasak olan kimsele-re mahrem; yasak olmayan kimselere ise namahrem; başka bir ifade ile: bir kadının ya da bir erkeğin evlenmesi ebediyen haram olan kimselere mahrem; birbirleriyle evlenmeleri caiz olan kimselere de namahrem tabir edilir.

Yukarıda *namahrem* olanlarla ilişkilerde uyulması emredilen âdâptan bahsettik. Burada da *mahremlerin* ve bu katagoriye girenlerin tesettür âdâbından söz edeceğiz. Şöyle ki, herhangi bir (hür) kadın için avret kabul edilip ikinci dereceden ziynet yeri olarak nitelendirilen, el ve yüzden başka yerlerin - göbekte diz arası hâriç - açılması veya görülmesi câiz olan kimseler ve mahremleri şunlardır:

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا
وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ
أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ
وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Mümin kadınlara da söyle! Onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar! Ferclerini korusunlar! Ziynetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar! Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziynetlerini kocaları, babaları, kayınbabaları, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cin-

sellik yönünden de kadınlara hiç ihtiyacı kalmayan yaşlılar ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar! Gizli ziynetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmazsınlar! Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a tövbe edin/yönelin ki başarabilesiniz!”⁸⁷

Âyet-i kerîmede zikrolunan şahıslardan kısa kısa bahsetmek yararlı olur kanaatindeyim. Şöyle ki:

Ziynet,⁸⁸ asıl itibariyle, kadının süslendiği çeşitli elbise, mücevherât ve güzelleşmek için kullandığı şeylere verilen isim olmakla beraber, sonraları bedeninin azalarına şâmil olan umûmî şeylere de isim olmuştur.⁸⁹ Allah Teâlâ, Nur suresinin bu 31. âyet-i kerîmesinde ikinci defa ziynetten bahsetmekle, sosyal hayatın zorunlu şartları sebebiyle açılması ve görülmesi gerek ziyneti (el ve yüz) değil; özellikle ikinci dereceden ziynet ve ziynet yerlerini kast etmiştir. Bunların yabancılar tarafından (görülebilecek şekilde açılması ve) görülmesini yasaklamıştır. Sadece bu ayette istisna edilerek mahrem kabul edilen kimselerin görebileceğini beyan etmiştir.⁹⁰ Bu kimseler sırasıyla şunlardır:

⁸⁷ Nur, 24/31.

⁸⁸ Âyet-i kerîmede kastolunan ziynet hakkında İslam âlimleri ihtilâf etmişlerdir. Onlardan İbn Mes’ud, ziynetin zâhir olanı elbiselerdir der; İbn Cübeyr, elbise ve yüzdür; Atâ ve Evzâî de ellerle elbisedir derken; İbn Abbas Katâde, Mısver ve Mahzeme, ziynetin görüneni: sürme, bilezik, kolun yarısına kadar sürülen boya (kına), küpe ve yüzüktür. Bunları herhangi bir erkeğin görmesi mübahdır, demişlerdir. (Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XII/228).

Sâbûnî de der ki: “İsm-i hâlin mahalle itlâkı” babından, burada, ziynetin zikriyle ziynet mahalli kastolunmuştur. (Sâbûnî, *Âyâtü’l-Ahkâm*, II/148, 49. Sâbûnî ile aynı kanaatte olan Zemahşerî de: Bu âyette ziynet mahallinin zikredilmeyip, ziynetin zikredilmiş olması, o mahallin muhafaza edilip tesettüre riâyette mübâlağa edilmesi içindir. Çünkü ziynetin nehyedilmesi ziynet mahallinde olması sebebiyledir. Ziyneti açmak, ziynet mahallini açmak demek olacağından o şekilde vârit olmuştur. Yoksa lâfızda ziynet mahallinin kastedildiği de muhakkaktır. (Zemahşerî, *el-Keşşaf*, III/23. demiş, ziynet mahallinin korunması gerektiğini ifade etmiştir.

İbn Atiyye’nin, ziynetle beraber ziynet mahallinin kapatılması gerektiğine dâir görüşünü biraz önce Kurtubî’den nakletmiş idik. Kurtubî de aynı görüşe katılıyor ve şöyle diyordu: Bence de bu söz en güzeldir. Çünkü âdete binâen yahut namaz ve hac gibi ibâdetlerde ellerle yüzün açılması çoğunlukla zorunlu olduğundan istisnânın el ve yüze râci olması gerekir. Ebû Dâvûd’un Aîşe (Rma.)’den nakletmiş olduğu hadis de bu görüşü te’yid eder mahiyettedir. Şöyle ki: Esmâ binti Ebî Bekr, üzerinde ince bir elbise olduğu hâlde Rasûlullah’ın yanına girmişti. Onu öyle görünce Hz. Peygamber derhal yüzünü çevirerek: “Ya Esmâ, kadın hayız görme çağına girdiği zaman, onun şuralarından başka yerlerinin görülmesi artık uygun olmaz” dedi ve yüzüyle avuçlarını işaret etti. (Ebû Dâvûd, *Libâs*, 34, 4104. H., IV/357 diyen Kurtubî, ihtiyatlı davranmak ve de nâsın fesâdından korunmak için kadınların ziynetlerini ve ziynet mahallerini açmamaları gerekir, demiştir. (Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XII/229).

⁸⁹ Sâbûnî, *Revaiu’l-Beyan*, II/158.

⁹⁰ Râzî, *Mefatihü’l-Gayb*, XXIII/206.

1- وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ / Ziyetlerini açmasınlar; sadece Kocaları hariç

Yukarıda da belirttiğimiz gibi karı-koca, birbirlerine elbiseleri mesabesinde dirler. Onların birbirleri için mahrem yerleri ve zorunlu olarak örtünmeleri söz konusu değildir.⁹¹ O sebeple, hayâ duygusunun etkisi hariç, karı ve kocanın birbirlerinden sakınıp korumaları icabeden hiç bir yerleri yoktur.⁹²

2- أَوْ آبَائِهِنَّ / Babaları hariç...

Kadınların babaları, yani öz ve üvey babaları ile dedeler... Ayette olmamasına rağmen süt kürdeşlerin babaları da bu hükme dahil olduğu gibi amca ve dayılar da baba hükmündedirler.⁹³

3- أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ / Kayınbabaları hariç...

Kocaların babaları ve onların babaları... Gelinin kayınbabası ile evlenmesi ebediyen haramdır...

4- أَوْ أَوْلَادِهِنَّ / Oğulları hariç...

Bir kadının kendi öz oğulları, oğullarının oğulları, yani torunları ile evlenmek haramdır.

5- أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ / Kocalarının oğulları hariç...

Bir kadının kocasının başka hanımından olan oğlu üvey oğulları ve onların oğulları. Burada kocanın sadece erkek çocukları zikredilmiştir. Onların çocukları da aynı hükme tâbidirler.⁹⁴

6- أَوْ إِخْوَانِهِنَّ / Kardeşleri hariç...

Bir kadının öz ve üvey kardeşleri mahremlerinden dir.

7- أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ / Erkek kardeşlerinin oğulları hariç...

Erkek kardeşlerin oğulları kadının yeğenleri ve yeğenlerinin oğulları...

⁹¹ Râzî, *Mefatihul-Gayb*, XXIII/206; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII/229; İbn Kesîr, III/283

⁹² Mü'minun, 23/5, 6; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII/231.

⁹³ Râzî, *Mefatihul-Gayb*, XXIII/206; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII/223.

⁹⁴ Râzî, *Mefatihul-Gayb*, XXIII/206; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII/229.

8- *أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ* / *Kız kardeşlerinin oğulları hariç...*

Kadının kız kardeşinden dolayı yeğenleri ve onların oğulları.

Buraya kadar bahsi geçen erkekler, kadının birinci dereceden yakınları olduğu ve onlarla evlenmeleri din açısından caiz olmadığı için bunların yanında bir kadının göbek ile dizi arasını kapatması vaciptir. Bazı müfessirler, “*Farkında olmadan açılmış ya da rüzgar açmış ise...*” deseler de bir kadının dizi ile göbeği arasından başka yerlerinin açılmasında ve bu sayılan erkekler tarafından görülmesinde hiç bir sakınca yoktur. Örf ve edeb gereği örtünme mecburiyeti hariç.

Bu kimselerin sürekli olarak bir arada yaşamaları sebebiyle kadınların, iş güç esnasında veya hastalık gibi arızî hallerde tesettüre tam olarak riâyet etmeleri hem zor hem de sıkıntı vericidir. Belki de bu yüzden Yüce Allah ev halkına ve yakın akrabaya bir kolaylık olsun, sıkıntı olmasın diye böyle bir ruhsat tanımış olabilir.

Ancak İslamî örf, normal şartlarda inanan bir kadının iffet ve hayâ duygusunu gerekçe göstererek bu sayılan kimselerin yanında, sadece diz ile göbek arasını kapatıp diğer yerleri açık olarak dolaşmasını âdâb-ı muâşerete uygun görmez. O nedenle Müslüman ailelerde belli ölçüde tesettüre uyma geleneği vardır. Binaenaleyh hiç bir baba, kızının, gelinin yanında belli ölçüde örtünmeyi terk etmez, mayo ile gezip dolaşmaz; hiç bir kız ve gelin de babasının, kayınbabasının, kardeşlerinin yanında diz kapağı ve göbeği arasını kapatıp diğer yerleri açık olarak, bikini vs. ile dolaşmaz. Çünkü İslam’ın sosyal ahlak anlayışı bunu gerektirmektedir.

9- *أَوْ نِسَائِهِنَّ* / *Kendi kadınları hariç...*

Ayetteki “*kendi kadınları*”ından maksat mü’min kadınlardır. Zira böylesi zamirler Kur’an’da izafe edildiği şahsa, cinse ve kesime racidir. Bazı tefsirlerde “Anne ve kız kardeş gibi yakın kadınlardır”, denildiği gibi toplumdaki birbirini tanıyan kadınlar da olabilir. Bir kısım müfessirler bunu, “Müslüman kadınlar” olarak yorumlamıştır. Gerekçe olarak da, gayr-ı müslim kadınların fitneye daha yatkın olmaları gösterilmiştir.⁹⁵ Mamafih yukarıda da bahsedildiği üzere kast edilenler mü’min kadınlardır.

⁹⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XII/229.

Elmalılı'nın dediği gibi, “Demek ki, özel olarak tanımadıkları yabancı kadınlara da açılmaları caiz olmayacaktır. Eslaf-ı müfessirinin (ilk dönem tefsirciler) ekserisi demiştir ki: mü'minlerin kendi nisa-sı/kadını demek, kendi dinlerinden olan Müslüman kadınlar demektir. Binaenaleyh Müslüman kadınları gayr-ı müslim kadınlara açılmama-lıdırlar. Fakat bir kısmı da bunu istihsane hamleylemiş ve mü'minatın nisa-sı, hizmet veya sohbetlerinde bulunan gerek müslime ve gerek gayr-ı müslime kadın cinsi olduğuna zahib olmuştur ki Fahrüddin Râzî buna ‘Mezheb budur’ demiş, evvelki ahvat ise bu ise evfaktır.”⁹⁶

Kanaatimizce gayr-ı müslim kadınlar, yabancı erkek mesabesin-dedirler ve onlardan da çekinilmelidir. Çünkü namus meselesi son derece önemlidir. Müslim olsun gayr-ı müslim olsun, yabancı bir er-keğin hanımı veya hanımlar vasıtasıyla duyup da falan kadının be-deninden bir biçimde söz etmesi cahil toplumlarda tedavisi imkânsız yaralara sebep olabilir.

10- مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ /Sağ ellerinin malik oldukları hariç...

Bunlardan maksad köle ve cariyelerdir. Bir kısım müfessirlere göre bu ayette sadece cariyeler kastedilmiştir. Köleler ise, örfün dü-zenlemesiyle yabancı erkek durumundadırlar.⁹⁷

Artık günümüzde köle ve cariyeye olmadığı veya onun statüsünde hiç kimse bulunmadığı için bugün için bu âyetin hitap ettiği kimse bulunmamaktadır.

11- أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِزْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ /Yaşlılığından dolayı artık, cin-sel açıdan kadınlara hiç bir ihtiyacı kalmamış olan; yine yaşlılığı se-bebiyle kendisini idare etmekten aciz olup, başkasının güdümüne muhtaç olanlar hariç...

Bu tip erkeklerin edep ve nezaket kurallarına akli ermediği ve gördüğünün peşine takılıp evlere dalan pir-i fanî erkekler ki onlar-dan ötürü ikinci dereceden ziyetin açılmasında bir sakınca bulun-mamaktadır.

Kurtubî, bu kavramın kapsamı içerisine budalalık, delilik, inin-lik, tenasül organları yok edilmişlik gibi muhtelif sebeplerden ötürü erkekliğini kaybetmiş olanları da katmıştır.⁹⁸

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V/3506, 3507.

⁹⁷ Sâbü'nî, *Revai'u'l-Beyan*, II/164.

⁹⁸ Bkz. *Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XII/234.

Bazı meallerde âyetin bu kısmına: “Erkeklerden, ailenin kadınına *şehvet duymayan hizmetçi vb. tabi kimseler.*”⁹⁹ manası verilmiştir ki, bizce bu anlayış, en az iki yönden büyük hatadır.

Birincisi الإربة kelimesi *ereb/ye’rabü/erben*; ارب / يارب / ارباً fiilin-den isimdir, ihtiyaç anlamındadır: “Ğayru üli’l-irbe” ihtiyaç sahibi olmayan; “Ğayru üli’l-irbe minerrical” ise, “Erkeklikten dolayı kadınlara ihtiyacı olmayan” demektir.

İkincisi, İslam’da köle ve cariyelerin sosyal statüleri ile hizmetçilerin sosyal statüleri bir değildir. Bu nedenle cariyelerle hizmetçilerin toplumdaki hukukukî durumları ile buna dayalı olarak sorumlulukları birbirinden oldukça farklıdır. Binaenaleyh, bu ayette geçen “Sağ ellerinin malik olduğu kimseler” cümlesine hizmetçi manasını vermek yanlıştır.

12- أو الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ *Küçük çocuklar hariç...*

Bunlardan maksat, âyette de belirtildiği gibi kadınların avret yerlerinin henüz farkında olmamış, buna aklı ermeyecek yaş ve durumdaki küçük çocuklardır.¹⁰⁰

Burada sayılan on iki kimse, genellikle kadınla bir arada bulunma, yeme, içme ve beraber çalışma mecburiyetinde olabilecek şahıslardır. Bunların yanında böyle bir kolaylığın tanınmış olması Allah Teâlâ’nın Müslümanlara bir lütfudur. Şâyet bu kolaylık tanınmayıp, yabancı erkeklerin hükmüne tâbi olsalardı elbette ki, yaptıkları işler ve hizmet esnasında bedenin bazı yerlerinin açılması sebebiyle her ikisi de mes’ul duruma düşecekler ve külfete mâruz bırakılmış olacaktı.

Mü’min kadınların, bu on iki sınıf kimsenin yanında *sev’at/fercleri hariç*, ziynetlerini/ bedenlerini; başka bir ifade ile başlarını, boyunlarını, gerdanlarını, göğüslerini, kollarını ve dizden aşağı bacaklarını açmalarında ya da bu sayılan kimseler tarafından bu yerlerin görülmesinde hiç bir günah yoktur.

Bu ruhsata rağmen kadınlar mahrem sayılan bu kimselerin yanında, kendilerini sıkıntıya sokmamak şartıyla takvayı gözetip örfe uygun giyinmelerinin de âdâb-ı muâşeret açısından önemli olduğu

⁹⁹ Bkz. *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*, Hazırlayanlar: A. Özek, H. Karaman, A. Turgut, M. Çağrıç, İ. K. Dönmez, S. Gümüş, S. Kral Fehd Mushaf-1 Şerif Basım Kurumu, 1992, s.352.

¹⁰⁰ Râzî, *Mefatihü’l-Gayb*, XXIII/209; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XII/236.

bilinmelidir. Çünkü burada zikredilenler 'Allah'ın koyduğu sınırlardır; mutlaka açılmalıdır' anlamına gelmeyeceği gibi, hiç bir mü'minin de açacağı ve diğerinin de onu seyredeceği anlamına da gelmez. hayâ duygusuna sahip her Müslüman takvaya en uygun olan hangisi ise, ancak onu yapar, bu hususta Allah'ın koyduğu sınırlarda dolaşmaz.